

át-meg átszövi az a bölcsekedő, hol ironikus, hol önironikus humor, mely a *Jónás könyvét* is áthatja. Meglehet, ő is rühelli a prófétaságot. Am lehetetlen nem érezni ezekben a kései versekben egyfajta prófétai attitűdöt, nemes pátoszt. Ertünk és helyettünk szól. Azt próbálja hol

dadogva, hol „rikácsolva”, hol csendesen elandalodva, megfogalmazni, amit mi nem tudhatunk formába önteni. S amikor ő azt írja: „Úgy tesszik, nem reménytelen a világ”, lehetünk szavának. Hisz ő maga szavatolja ezt a reménységet megszenvedett élete árán kiküzdött igazával.

RÓNAY LASZLÓ

SZÍNDARABSZERŰ TÖRTÉNELMI REGÉNY

BURÁNY NÁNDOR: *Kamanci Balázs*.
Forum, Újvidék, 1977.

Burány Nándor a magyar regényírásnak azokat a nemes hagyományait követi, melyek arra sarkallják az írókat, hogy tárgyát valósággal tudományos alapokra helyezve dolgozza fel. Ez ellen a megállapítás ellen már csak amiatt sem tiltakozhat, mivel ő maga közli annak a csaknem száz különféle munkának a címét, amelyet kötete megírásához áttanulmányozott.

Az ilyen tudományos monográfiaiírói módszerrel készült regény — a sorok között óhatatlanul előbukkanó tudományos hangvétel miatt — gyakran nehézkessé válik. Ez a jelleg azonban korántsem mutatkozik meg a fenti regényen, sőt — legalábbis számomra — olyan érdekfeszítő volt olvasása, hogy letenni alig tudtam. Minthogy engem — a Huszita Biblia nyelvéről írt diszsertációim folytán — közelről érintett a regény témája, talán nem lehet túlságosan csodálkozni a téma iránti érdeklődésem miatt, de úgy hiszem, azt az olvasót is leköti a regény, aki nem ilyen mértékben „elkötelezett” a téma iránti érdeklődését illetően, mint jómagam. A regény olvasmányos voltát több tényező magyarázza. Az egyik, a formális tényező talán az lehet mindannyiunk számára, hogy a kötet igen nagy mértékben, lapjainak zömében párbeszédes formában íródott, s ez szinte színdarabszerűvé teszi a kezünkben levő olvasmányt. De a Kamanci Balászról írt regényt elsősorban annak a társadalmi fe-

szültségnek az életszerű ábrázolása teszi lenyűgözővé, amely a meggyőződésükért küzdő kamanci közösség életét, regényben bemutatott időszakát jellemzi.

Nem titok, hogy jelen társadalmunkat is számos ellentmondás jellemzi, az ember ember közötti feszültség: a maradi szemlélet és az újat akarás, a kényelmi életformára való berendezkedés, illetve az anyagi és szellemi erők koncentrálsával járó fáradtságos célratörés stb. közötti harc nem ismeretlen körunkban sem, ha nem is jár olyan sok közvetlen életveszedelemmel, mint Kamanci Balázs vagy Ujlaki Bálint regényben bemutatott élete, de minthogy mi is fel vagyunk ruházva a társadalmi feszültségek iránti érzéssel, éppen ezért tudjuk különös érdeklődéssel olvasni Burány Nándor regényét.

De vajon nem felületes vagy sablonos-e a regényben bemutatott társadalmi feszültség? Burány ért a szerkesztéshez, s megtalálja az események „környülállásának”, a mindenkori szituációnak feszültséget jelentő vonatkozásait.

A regény témája — mint ismeretes — a XV. század első felében Kamancón (Kamenicán) és környékén zajló, bátran mondhatjuk, hitújító mozgalom. Ennek egyik szervezője Kamanci Balázs, másik szervezője Ujlaki Bálint. A mozgalom elvi indítékokat a prágai egyetem forrongó szellemi világából merít. Közismert, hogy Kamanc és vele

együtt az egész Szerémség a XV. század elején gazdaságilag rendkívül fejlett terület volt, nem meglepő tehát, ha Kamanc, de a közeli Ujlak, Titel, Zalánkemén és Szávademeter is külföldi egyetemen tanult papokkal rendelkezett. Az új — igen nagy részt társadalomreformáló — tanok elszigetelését a pápa Marchiai Jakab inkvizitorra bízta, aki feladatának jellemének fanatizmusát követve tett eleget. A kis vallási közösség választól elé került: vagy megpróbálja kialakítani a modus vivendit és valamiképpen elérni az egyházi és világi hatóságok megengesztelődését, vagy elmenekül, s minden vagyonát és szülőföldjéhez kötődő minden emlékét elveszti. Ujlaki Bálint hívei ez utóbbi megoldást választották, Kamanci Bálint a maradás mellett döntött. Am a döntés csak a napi események sodrában született meg, és éppen e lelki harc mai tudásunk szerinti hiteles képét vetíti elénk a szerző.

De miért volt szükség mindezt regényes formában vetíteni elénk? — kérdezhetné az olvasó. Nem lehetett volna Kamanci Balázs vagy Ujlaki Bálint tudományos életrajzát összeállítani? Sajnos a korabeli események korabeli forrásanyaga igen szegényes. Marchiai Jakab tetteit ugyan kiadta Kardos Tibor az 1931. évben (*A laikus mozgalom magyar bibliája*), a császári jegyző által a kamanci huszita lázongás eseményeiről felvett jegyzőkönyv is elolvasható a Zágrábban megjelent *Monumenta Spectantia Historiarum Slavorum Meridionalium* c. diplomatarium 23. kötetének 173—174. lapján, sőt ugyane kötetben a lázongásra vonatkozó egyéb korabeli források, a ferences rend történetét évkönyvszerűen tartalmazó Szalkai Kódex is nyújt néhány adatot, sőt a J. Jireček által a múlt században közzétett, e korra vonatkozó prágai egyetemi anyakönyvek névanyaga is ad némi fogódzót, de mindez alig több az eseményekben részt vett szereplők neveinek felsorolásánál, a bonyodalmat az író fantáziájának kellett megalkotnia. De hitelesen rajzolta-e még a kamanci huszita lázadás képét Burány Nándor? Nem agadtatta-e el magát a túlzás, amilyen irányába?

Voltak — s talán még vannak is — olyan nézetek, melyek szerint Pé-

csi Tamás és Ujlaki Bálint, e vidék huszita mozgalmanak kiemelkedő alakjai sekélyes műveltségű papok voltak. Burány helyesen ábrázol, amikor teológiailag és egyéb tekintetben is igen magas műveltségű személyeként mutatja be a nevezetteket.

Hogy János evangéliumát fordították-e elsőként — miként azt a regényben olvassuk —, ez megkérdőjelezhető, de hiszen történelmi regényről van szó, itt nem kell minden mozzanatnak a valósággal tudományosan egyeznie, csak az összképnek kell hitelesnek lennie. Az összkép viszont hiteles, hiszen az biztos — bármelyik evangéliumi könyvet fordították is elsőnek — az első fordításrész elkészülte olyanféle örömet, lelkesedést válthatott ki a huszita közösség híveiben, amilyent Burány elénk vetit.

Elsősorban Kardos Tibor állítja fel azt a hipotézist (*A Huszita Biblia keletkezése* stb.), hogy e közösség hívei nem pusztán husziták voltak, hanem a korabeli kathar, valdens eretnokség hívei is, sőt azt is látni véli, hogy e közösség papjai a pogány időkől fennmaradt ősi sámánisztikus gyógyeljárások, illetve az asztrológia értői is voltak. Burány nem akaszt rá regénye szereplőire — és ezzel a realitást követi — megannyi forradalmi tant, illetve ősi, nem keresztény hagyományt. Ha előfordulnak is regényében a bogumil testvérek mint szakadárok, vagy a közelben lakó kalizok mint az ósvallási hiedelmek esetleges őrzői; ha a regénybeli kisgyermeknek a csodaszarvasról meg Attiláról mondanak is mesét — mindez egy pillanatra sem befolyásolja a kamanciak, ujlakiak huszita elveit. És, szerintem, a valóság körülbelül ez is lehetett.

De nem túlzó-e a regény esetleg ellentétes irányban? Nem rajzolja-e túlságosan felvilágosultnak Burány Kamanci Balázst és Ujlaki Bálintot, Bácsi Simont? Ha felvilágosultnak rajzolja is a prágai diákokat, nem mulasztja el a babonás féltélem és a csodavéró rajongástól felültelt ember képének gyakori felvillantását sem: így az egyensúly realiztíkus lesz.

En a magam részéről többet szerettem volna esetleg olvasni a prágai évekről. Néha felmerül ugyan Ti-

tus Livius, Cicero, Seneca neve, s egy-két tőlük származó mondás, de legfőképpen Husz János nevével találkozzunk. Ma valóban Husz nevéhez kötjük e mozgalmat, sőt — nem tagadjuk — a Hédervári Lőrinc által 1439. szept. 1-én kibocsátott oklevél már összefoglaló névvel huszitáknak (Huzitarum) nevezi a szóban forgó lázadókat, mi mégis úgy véljük, hogy Wycliffe és Tisnovai Simon nevének említése Husz mellett kissé leszűkített névsor: a kamanci és ujlaki Prágát járt diákok bizonyára sok más tanárjuk és tanítójuk nevét is idézhették, emlegethették egymás között. Lehet azonban, hogy ez az érzés pusztán egyéni hiányérzet, és hogy ez a regény élvezését másoknál, az olvasók több-

ségénél a legminimálisabban sem zavarja.

Mi, magyarországiak, tulajdonképpen joggal irigyelhetjük a Vajdaságot azért a történelmi értékért, amit a kamanci huszita lázadás színterének közelsége jelent, s melynek eseményeit Burány valószerűen írja le. Én, a magam részéről, titokban aggódtam amiatt, nehogy valaki karrierista vágyaktól vezetettve dolgozza fel, kapkodva, a pillanatnyi irodalmi divat irányába sarkítva a kamanci eseményeket. Sarkítani lehetett volna az osztályharc túlhangsúlyozott kizárólagos ábrázolása, vagy — esetleg — az inkvizíció kínzásainak (esetleg nőkinzásainak) látzat-realisztikus leírásai irányába. Szerencsére nem ez történt.

BÜKY BÉLA

HASZNOS ÖSSZEFOGLALÁS

Gombos (Bogojevo). Írások egy nyugat-bácskai falu jelenéről és múltjáról. Arany János Művelődési Egyesület, Gombos, 1978.

A kötet bevezetőjéből tudjuk, hogy ezt a szerény kiállítású, de tartalmában annál jelentősebb könyvet a „sürgető szükség” hozta létre. 1978 márciusában Gomboson is sor került a *Tudás — hatalom* elnevezésű tévévetélkedőre. Mint tudott, a vetélkedő megrendezésének egyik feltétele, hogy a település megjelentsse kismonográfiáját.

Jelen volt ugyan a „sürgető szükség”, de „baráti összefogás, jó szándék” is kellett ahhoz, hogy megjelenhessen a 168 oldalnyi terjedelmű könyv. Sem a terjedelem, sem a tartalom nem lebecsülendő, senkinek sem kell miatta szégyenkeznie, még ha a kötet szerkesztője — Jung Károly magiszter — szerényen mentegeti is a bevezetőben a kötetnek ezeket a vonatkozásait. Ellenkezőleg: igen impozáns, hogy a könyv megírásában tizenkilencen vettek részt: Bánszki Mária, Bényei Imre (2 fejezetben 4 írással), Bordás Attila, dr. Bori Imre, Cziráky Gyula (2 írással), Cselenák Gábor, Cselenák

Gáborné Durcsák Mária, Csuka Zoltán, Hecskő Endre (2 fejezetben 2 írással), Jung Károly (2 fejezetben 3 írással), Kovács Ilona (2 írással), dr. Matijevics Lajos, Papp Ferenc, Pásztor Antal (2 fejezetben 2 írással), Pásztor Margit, dr. Penavin Olga, Rohacsek Márton (2 fejezetben 4 írással), Szekeres László és Tóth Irén (2 fejezetben 5 írással).

A több mint két évszázados település múltjáról és jelenéről valló írások szerzői az általános iskola pedagógusai, Gombos életének és művelődésének más ismerői, de jelen vannak a könyv lapjain nem gombosi illetőségű szakemberek is.

Fontos mozzanatnak, a helyi érdeklődés — a „megkapaszkodás” (?) — megnyilvánulásának tartjuk az egyébként nem tollforgató gombosiak közreműködését. Ezért talán nem lett volna fölösleges a könyvben legalább csekélyke teret szentelni az eddig még nem ismert — vagy kevéssé ismert — szerzők bemutatásának.